

BESLUT

2016-03-07

Dnr: 15/03197

SAKEN

Plus, SVT1, 2015-09-17, inslag om en dusch; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Inslaget frias. Granskningsnämnden anser att det inte strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

INSLAGET

Inslaget var en kritisk granskning av ett företags marknadsföring av ett duschmunstycke. Marknadsföringen av det aktuella duschmunstycket riktade sig till personer med psoriasis. I början av inslaget sa reportern bland annat följande.

[Personnamn] hörde av sig till oss efter att ha sett en annons i en tidning om det här duschmunstycket. I annonsen så stod det, bli fri från psoriasis med mirakelduschen. Den är rekommenderad av svenska läkare. Psoriasis är ju en kronisk och obotlig sjukdom vad jag vet. Kan man verkligen bli hjälpt med att duscha med den här duschen? Det ska vi ta reda på idag. Företaget [företagsnamn], som säljer mirakelduschen, säger i sin marknadsföring att man blir fri från hudsjukdomen psoriasis. Med hjälp av germanium och turmalinkulor i handtaget ska vattnet renas från klor, kalk, tungmetaller och salt till 98 procent. Dessutom ska ph i vattnet stiga och bli mer basiskt. Detta ska enligt företaget motverka torrhet samt göra huden mjuk och fri från psoriasis. För att ta reda på vad som händer med vattnet efter att det har runnit igenom duschhandtaget så tar vi hjälp av två oberoende labb.

Därefter medverkade Psoriasisförbundets ordförande. Bland annat sades följande i samtalet med reportern.

(Reporter) – Känner du till den här mirakelduschen? (Förbundsordförande) – Den har jag sett. (Programledare) – Vad tror du om den? (Förbundsordförande) – Jag har förstått att man säljer den med budskapet att man blir fri från psoriasis om man använder den och det tror jag inte är sant. (Reporter) – Och det kan inte vara så då att de här, de här kulorna som finns här i, att de har något mirakulöst ämne som gör att psoriasis bota? (Förbundsordförande) – Psoriasis är ju en, en, en, en allvarlig sjukdom som påverkar hela kroppen, det är ju inget litet eksem enbart, utan det är ju

en systemsjukdom som vi kallar det, alltså det drabbar flera organ, kan drabba flera organ i kroppen. (Reporter) – Men vad säger ni till era medlemmar då, som har provat den här duschen och som, som upplever att det har blivit bättre. (Förbundsordförande) – Jag tycker man ändå måste ha respekt för att människor vill prova saker och, och upplever någon att de har blivit bättre av till exempel den här duschen, så är ju det deras upplevelse, det ska vi inte, absolut inte ta ifrån någon. Men vi rekommenderar inte alternativ medicin, utan vi rekommenderar ju skolmedicin eller traditionell medicin. (Reporter) – Men vad skulle ni som förbund säga då till, till företagen när det gäller marknadsföring kring de här produkterna? (Förbundsordförande) – Ljug inte, kan man väl kanske säga. Håll er till sanningen så. (Reporter) – Och du påstår att de här ljuger? (Förbundsordförande) – Jag påstår att de ljuger om de säger att man blir fri från psoriasis. Det kanske är min tolkning, men min tolkning är att man då blir botad och det kan man inte bli från den här kroniska sjukdomen i dag.

Sedan medverkade en överläkare från Karolinska institutet som redogjorde för sin uppfattning om medicinens syn på möjligheten att bli fri från psoriasis med hjälp av den aktuella duschen. Hon sa bland annat att det i dag tyvärr inte finns någon bot mot psoriasis och att en eventuell effekt av duschen skulle behöva påvisas i en kontrollerad studie. Hon sa även att hon inte trodde att den aktuella duschen skulle kunna vara en behandling av psoriasis. Därefter intervjuades en hudläkare som med sitt namn har förekommit i marknadsföringen av duschen. Hudläkaren intervjuades per telefon och följande textning av vad hudläkaren sa visades i bild.

Nej, absolut inte. Jag har pratat med honom och sagt åt honom att ändra. Jag var inte medveten om vad som stod på hans hemsida. Jag tror att det är ändrat. Det är ett bra hjälpmedel, men det är inte mer än så. Han har enstaka patienter som har sagt att de blivit bättre. Det kan jag godkänna. Man kan inte basera ett påstående på enstaka fall. Det är inte så jag vill presenteras.

Det uppgavs att de två tester som redaktionen beställt inte visade resultat som tyder på att vattnet påverkas av duschmunstycket. Efter redovisningen av testresultaten intervjuades en företrädare för företaget bakom duschen, NN. Bland annat sades följande.

(Reporter) – Varför säljer du den här mirakelduschen? (NN) – Jag säljer den för att jag själv blev återställd ifrån psoriasis efter 45-47 år och jag har under hela denna långa tiden använt kortisonsalva och lösning och det är enorma kvantiteter givetvis och det är stora kostnader. Efter fyra, fem veckor så blev jag helt återställd, helt symtomfri och är fortfarande fri efter tre år. (Reporter) – Men när jag pratar med Psoriasisförbundet så blir ju de upprörda och tycker att du ljuger när du säger att man blir fri från sjukdomen, vad säger du om det? (NN) – Jag har haft mina matcher med Psoriasisförbundet och de får ju givetvis stå för sina uppfattningar. Jag förstår att man är irriterad på detta, att den har den här funktionen och, och Psoriasisförbundet kan inte göra mycket mer. [---]

(Reporter) – Varför är någon irriterad? (NN) – Ja, jag har ju fått de indikationer ifrån Psoriasisförbundet och vissa läkare här i Sverige. (Reporter) – Du sa att man kan förstå att de är irriterade, varför skulle man förstå det? (NN) – Ja, men den växer och växer hela tiden ut ju. Det är klart att man säljer mindre kortisonlösning och salva, jag menar royaltyn kanske blir mindre för läkarna och Läkemedelsverket eller läkemedelstillverkarna reagerar naturligtvis på detta, det tycker jag är klart och logiskt.

(Reporter) – Ni skriver ju också i er marknadsföring att den här produkten rekommenderas av svenska läkare. (NN) – Ja. (Reporter) – Vem, vem, är det en läkare? (NN) – I början hade vi tre stycken. (Reporter) – Ja. (NN) – En av dem var professor i dermatologi. Nu har vi, nu har jag egentligen två läkare, men den jag samarbetar med mest det är doktor [personnamn]. (Reporter) – Okej, hon som säger att man ändå inte blir fri. För det säger hon ju inte att man blir fri från psoriasis. (NN) – Symtomfri blir man. (Reporter) – Ja, men det vill ju inte hon stå bakom det... (NN) – Ja, men det, det får ju stå för henne då. Jag ska inte gå i polemik med henne, för att jag har så bra samarbete. (Reporter) – Ja, men det finns alltså inga kliniska tester och det finns ingen... (NN) – Nej, men det har vi inga möjligheter till att göra kliniska tester, utan det får ju bli de som jobbar med det här. (Reporter) – Men tycker inte du det är viktigt för dig att ha vetenskapliga bevis och, och rätt argument när du ska sälja en produkt? (NN) – Låt mig, det tycker jag säkert är väldigt bra, det håller jag gärna med om. Men som jag säger nu än en gång får man då överlämna den här till KS med alla de här professorerna, jag förstår att de kliar sig i huvudet, det hade jag med gjort, men beviset har jag genom alla som har blivit återställda och det är anledningen till att den heter mirakelduschen. Det var ju inte genom mitt försorg, utan det var alla kunder som ringde tillbaka och sa att det här är ju rena trolleriet, det här är ett mirakel. Så tyckte jag också. [---]

Reportaget avslutades med följande sammanfattning av reportern.

[Företagsnamn] heter företaget som säljer den här mirakelduschen och säljaren som vi nyss träffade, han påstår sig ha blivit helt fri från sin psoriasis efter att ha använt den här duschen. Mot sig har företaget den vattenanalys som vi lät göra, som visar att vattnet alltså är helt oförändrat efter att den har runnit genom den här duschen. Och den vetenskapliga studien som psoriasisläkaren [personnamn] efterlyser, ja den finns inte. Ja, vad ska man säga?

ANMÄLAN

Anmälaren, NN, anser att inslaget strider mot kraven på opartiskhet och saklighet och anför följande. I programmet sa en företrädare för Psoriasisförbundet att duschen botade psoriasis. Vid inspelningen klargjorde NN att företaget aldrig har använt sig av denna formulering. Inte ens läkare kan bota sjukdomen. Redaktören kände till detta och borde insett att ett sådant uttalande gav en klart felaktig bild av duschen.

NN skickade ett antal dokument till redaktionen som bevisar duschens effekt och blev lovad att dessa skulle redovisas i programmet. Sveriges Television (SVT) har brutit mot kraven på opartiskhet och saklighet genom att inte ta med den klara bevisning som skickades in till redaktionen. Däremot visades en stor bild på en kvinna som inslaget inte hade något tillstånd att visa, vilket är ett klart brott mot upphovsrättslagen.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

SVT anser att inslaget överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför i huvudsak följande.

I *Plus* granskning kontrollerades trovärdigheten i företagets marknadsföring. Företagets påstående var att mirakelduschen gör dig ”fri från psoriasis”.

Redan innan redaktionen inledde sin granskning visste den att det inte skulle gå att bevisa att man blir fri från psoriasis genom att duscha med ett speciellt munstycke med mindre än att man testat under en längre period och med referensgrupper i kliniska studier. Därför efterfrågade redaktionen underlag som kunde styrka det aktuella företagets version och fick elva dokument tillsända av tillverkaren. Inget av dessa dokument innehöll någon form av test, rapport eller opartisk fakta som redaktionen ansåg höll för publicering utan var en samling subjektiva omdömen av kunder samt annonstexter. Några saknade dessutom relevans för påståendet.

De oberoende tester av duschmunstycket som redaktionen lät göra visade inte på någon avgörande skillnad i vattnets egenskaper och överensstämde inte med den utlovade förändringen i annonstexten. Inte heller den hudläkare som företaget hänvisade till i sina annonser ville ställa sig bakom formuleringarna i marknadsföringen. Det enda hon höll med om i inslagets telefonintervju var att det fanns nöjda patienter.

I ett mejl till redaktionen skrev NN att han själv är det största beviset för duschens positiva egenskaper, något han också redogjorde för i inslagets intervju där han beskrev hur han blivit helt återställd och fri från symtom.

NN invänder också mot att redaktionen likställde uttrycken ”bli fri från” med ”botad”. Resonemanget fördes av Psoriasisförbundets ordförande, en tillfällig medverkande, som intervjuades om hur hon upplevde och tolkade marknadsföringen av mirakelduschen utifrån sina expertkunskaper. Hennes uppfattning var att det inte är möjligt att ”bli fri från/botad från” psoriasis, eftersom sjukdomen är obotlig. Bland annat sa ordföranden att hon ansåg att företaget ljuter om de säger att man kan bli fri från psoriasis med hjälp av duschen, och att hennes tolkning var att företaget menade att man kunde bli botad – vilket man inte kan då psoriasis är en kronisk sjukdom. Psoriasisförbundets ordförandes resonemang får stöd för sin tolkning av två språkvårdande instanser. Språkrådet och Språkvårdarna beskriver ”botad” som en rimlig förstahandstolkning av ”bli fri från”.

Vid ett tillfälle använde reportern uttrycket ”bota” när han frågade överläkaren ”om ett mer basiskt vatten skulle kunna hjälpa till att bota psoriasis” och överläkaren svarade: ”Nej, det (vattnet) kan inte bota psoriasis. Vi har väldigt bra behandlingar i dag men vi har tyvärr ingen bot”. Även i detta sammanhang får ”bota” anses vara likställt med begreppet ”bli fri från” som företaget använde i sin marknadsföring.

AKTUELLA BESTÄMMELSER

SVT ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet).

Kraven på opartiskhet och saklighet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Med hänsyn till den vidsträckta yttrandefriheten kan kraven ställas lägre i fråga om intervjuade, debattdeltagare och andra så kallade tillfälliga medverkande. Om allvarlig kritik riktas mot en klart utpekad part ska dock den kritiserade få bemöta eller kommentera kritiken. Som regel ska detta ske i samma program eller inslag.

Av betydelse för bedömningen är också bestämmelsen om att SVT ska stimulera till debatt, kommentera och belysa händelser och skeenden samt granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna (8 § i sändningstillståndet). Dessa skyldigheter innebär enligt granskningsnämndens praxis att ett program eller inslag kan ha en kritisk infallsvinkel utan att strida mot kravet på opartiskhet.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Det ingår inte i granskningsnämndens uppgifter att pröva frågor om upphovsrätt på det sätt som anmälaren tar upp. Anmälarens kritik i detta avseende lämnas därför utan åtgärd.

Nämnden konstaterar att inslaget var en granskning av ett företags marknadsföring av en produkt. I inslaget ifrågasattes särskilt formuleringar i marknadsföringen som sa att personer kan bli fria från psoriasis genom att använda duschmunstycket. Nämnden, som beaktar att NN i inslaget gavs utrymme att redogöra för sin och företagets syn på duschmunstyckets effekt och hur produkten marknadsförts, kan inte finna att vad anmälaren fört fram medför att inslaget strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Detta beslut har fattats av Henrik Jermsten, Elisabet Bäck, Jan Holmberg, Ulrika Hansson och Clas Barkman efter föredragning av Sofia Karlsson.

På granskningsnämndens vägnar

Henrik Jermsten

Sofia Karlsson